

Етнопедагогічні джерела педагогіки гуманізму

У статті розкривається зв'язок між педагогікою гуманізму та етнопедагогікою, що дозволяє висвітлити певні механізми формування гуманних взаємин у шкільно-сімейному середовищі.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація виховання, сім'я, батьківсько-дитячі взаємини, етнопедагогіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Демократизація й гуманізація у нашій країні відбуваються на тлі негативного стану суспільства, зростання дитячої злочинності, наркоманії, алкоголізації, збільшення числа «соціальних сиріт», кризи в духовній сфері, що пов'язано із втратою традиційних моральних цінностей, порушенням моральних норм і правил. Усі ці умови ускладнюють процес виховання молодого покоління, різко розширюючи сферу негативних впливів. Виховання моральної особистості, що вмє встановлювати гуманні взаємини з дорослими й однолітками, оточуючими людьми, здобуває в сучасному суспільстві особливу актуальність. Провідна роль у цьому процесі надається сім'ї, оскільки вона є головним каналом культурно-освітнього зв'язку між поколіннями, який визначає моральні домінанти особистісного становлення дитини і є найважливішим фактором розвитку її моральних якостей і ціннісних орієнтацій.

Зростання процесів деформації сім'ї спричинило зниження її ролі в формуванні особистості дитини, що характеризується самоусуненням батьків від виховання власних дітей, руйнуванням традиційної структури сім'ї, викривлення батьківсько-дитячих взаємин, виникнення невластивого українському суспільству феномена відсторонення батьків від дітей і навпаки. Звідси постає складна проблема гуманізації батьківсько-дитячих взаємин, визначення оптимальних умов їх впливу на формування особистості дитини.

Взаємини батьків і дітей є однією з найбільш актуальних проблем, яка досліджується сучасною психолого-педагогічною наукою. Саме у взаємодії з дорослим дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві.

Аналіз досліджень і публікацій... У психолого-педагогічній науці накопичений значний теоретичний матеріал з проблеми батьківсько-дитячих взаємин. Їх вплив на формування дитячої особистості розглядався в працях Ю.Аркіна, О.Вишневецького, О.Духновича, Н.Лубенець, А.Макаренка, Я.Мамонтова, С.Русової, К.Ушинського, Я.Чепіги. Експериментальний аналіз специфіки батьківсько-дитячих взаємин проведений у дослідженнях А.Варги, Ю.Гіппенрейтер, В.Гарбузова, О.Захарова, Е.Ейдеміллера, О.Сидоренко, Е.Юстицька та ін.

У сучасних історико-педагогічних працях С.Бабишина, П.Ігнатенка, В.Костіва, Т.Мацейків, Є.Сявавко, Ю.Руденка, З.Сергійчук, Р.Скульського, Г.Сутріної, В.Струманського та ін. досить детально проаналізовано різні аспекти української народної педагогіки, розкрито значення етнопедагогічних засобів у вихованні молодого покоління в сім'ї і школі.

Формулювання цілей статті... Метою означеної статті є розкриття зв'язку між етнопедагогікою та педагогікою гуманізму, що дозволяє розкрити певні механізми формування гуманних взаємин у шкільно-сімейному середовищі.

Вклад основного матеріалу... Насамперед розкриємо деякі постулати педагогіки гуманізму.

Як педагогічна норма гуманізм виражається у визнанні дитини поза залежністю від віку й інших яких-небудь особливостей гідною поваги вже тому, що вона – людина й має від народження природне право на повагу її людської гідності; гуманізм виражається у визнанні людини вищою цінністю й категоричною заборонаю стосовно неї будь-яких форм насильства, захисту його особистих і цивільних прав, у тому числі права на вільну особистісну самореалізацію. Дитина є рівноправною дорослій людині, оскільки також, як і доросла людина, вже є Особистістю і так само перебуває у стані особистісного розвитку та сама бере участь у власному вдосконаленні [10, с.31].

Похідною від поняття „гуманізм» є така дефініція як „гуманізація».

Науковий термін «гуманізація» (у перекладі з лат. *humanus* – людський) означає олюднення техніки, праці, побуту тощо [6, с.78]. Гуманізація розглядається як обумовлена моральними нормами та цінностями система становлення особистості, її ставлення до соціальних об'єктів (людей, колективу, живих істот), яке відтворюється у свідомості як співчуття і реалізується в спілкуванні та діяльності у таких вчинках, як допомога, співучасть, співпраця.

Поняття «гуманізація освіти» є досить широким, оскільки пов'язане з поняттям «освіта», яке науковці розглядають як цінність, систему, процес і результат [4]. С.Гончаренко під поняттям «гуманізація освіти» розуміє один із нових соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність, а гуманізацію освіти охарактеризовує як побудову стосунків учасників освітнього процесу на основі зміни стилю педагогічного спілкування від авторитарного до демократичного, орієнтації на повазі до особистості вихованця, формування в нього самостійності тощо [5, с.156].

Поряд з поняттям «гуманізація освіти» застосовується поняття «гуманізація виховного процесу», під яким І.Бех розуміє сучасну науково-практичну стратегію, в центрі якої стоїть конкретна дитина, її можливості, індивідуальне і творче самовираження. Ми поділяємо точку зору вченого, що за такої стратегії виховний процес стає простором повноцінного життя, інструментом вирішення життєвих проблем і особистісного зростання [5, с.155].

Теорія й практика гуманізації освіти і виховання ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки, як одного з напрямів загальної педагогіки.

Гуманістична педагогіка зародилася як самостійна течія в XVIII столітті, подальший розвиток отримала в другій половині XIX століття й оформилася в гуманістичну педагогічну парадигму наприкінці XX сторіччя. В.Сластьонін, О.Бондаревська й ін. основними її принципами вважають:

- індивідуально-особистісну орієнтацію, яка полягає в тому, що педагог повинен у кожному вихованці бачити унікальну особистість, а це, в свою чергу, сприяє усвідомленню себе як особистість самою дитиною та сприйняттю нею людей, що її оточують, з тих же позицій;
- ціннісно-змістову орієнтацію, яка на перший план в освітньо-виховному процесі висуває не соціальну функцію людини, а саму людину як самоцінність, що являє собою вільну творчу особистість, здатну до самореалізації;
- діяльнісну орієнтацію, яка забезпечує проникнення в закономірності розвитку індивідуальності, що створює сприятливі умови для розвитку суб'єкт - суб'єктних відносин;
- культурологічну орієнтацію, спрямовану на засвоєння моральної основи загальнолюдських цінностей і національної культури.

Гуманістичні принципи є тим фундаментом, на якому має бути побудоване суспільство, гідне людини. Вони відображають концепцію взаємозалежного й взаємодіючого світу.

Лише глибоке розуміння дитини є для дорослого необхідною умовою переходу на позиції гуманістичної педагогіки.

Я.Корчаку належить термін «професійна гігієна душі». Формування у педагога гуманістичної позиції він пов'язував з важкою роботою розуміння дитини. Він розмірковував: «Вихователь, працюючи над розумінням людини - дитини й над розумінням суспільства – групи дітей, доростає до усвідомлення важливих і коштовних істин; зневажаючи невсипущою працею над собою, опускається. Дитина збагачує мене досвідом, впливає на мої погляди, на мої почуття; від дитини я одержую накази – і я вимагаю від себе, обвинувачую себе, роблю собі полегкість або знімаю із себе провину. Дитина й повчає, і виховує. Дитина для вихователя – книга природи, читаючи її, він дозріває [7, с.271].

Ми переконані в тому, що у виховному процесі як школи, так і у сімейному вихованні здійснюється не просто взаємодія педагога й вихованця (батька чи матері і дитини), у ньому відбувається духовний діалог двох людей, діалог різних поколінь, діалог різних культур. І процес цей прямо пропорційний: чим багатшою є культура вчителя (батька), тим цікавішим буде цей діалог для вихованця, тим глибше він усвідомить і запозичить багатство людської культури. Чим вищою є професійна культура педагога або ж педагогічна культура батька (матері), тим різноманітнішим і ефективнішим у виховному плані протікатиме цей діалог, у якому не повинно бути місця авторитарності й різним проявам насилля над зростаючою особистістю, нехай навіть психологічного. За умови добровільної організації співробітництва й партнерства вихователів і вихованців у делікатно створеній атмосфері довіри й взаєморозуміння здійснюється діалогічна взаємодія, яка є однією з передумов формування гуманних міжособистісних взаємин.

Нам імпонує думка Є.Шиянова про те, що загальноприйнятою метою у світовій теорії й практиці гуманістичного виховання був і залишається ідеал, що йде із глибини століть, особистості всебічно й гармонійно розвинутої. Ця мета – ідеал дає статичну характеристику особистості. Динамічна ж її характеристика пов'язана з поняттям саморозвитку й самореалізації. Тому саме ці процеси визначають специфіку мети гуманістичного виховання: створення умов для саморозвитку й самореалізації особистості в гармонії із самим собою й суспільством. Педагог за цих обставин повинен володіти величезним потенціалом саморозвитку, міняючись і розвиваючись разом зі своїми вихованцями, залишаючись цікавим дітям, підтримуючи особистісний контакт і довіру, на яких будується педагогічна взаємодія дорослого й дитини.

Взаємодія учасників виховного процесу – це універсальна форма розвитку, що з обох боків змінює взаємодіючі суб'єкти й призводить кожний з них у новий стан.

Таким чином, гуманістичне виховання припускає, як мінімум, цілісний підхід до людини, прийняття й вихователем, і вихованцями самоцінності один одного. За переконанням А.Мудрика, «необхідно, щоб кожен учасник взаємодії не тільки ставився до своїх партнерів як до особистостей, але й сам себе відчував особистістю. Насправді, як показують дослідження, бачити в іншому особистість може лише той, хто сам у собі бачить особистість...» [8, с.66].

Гуманістична педагогіка, проповідуючи рівноцінність вихователя і вихованця, зазначає, однак, що пріоритети виховної діяльності педагога мають стратегічне значення. Пріоритетними в гуманістичній педагогіці є – оптимістичний погляд на дитину, опора в роботі з нею на позитив.

Беручи за основу ідеї педагогіки гуманізму, завдання вчителя, вихователя – максимально допомогти вихованцю в процесі розвитку. Вихователь має бути завжди відкритим для діалогу з дитиною, ставитися до неї з довірою і любов'ю, спиратися на позитивне світосприймання, відношення до дитинства як самоцінності і сам постійно вдосконалюватися у власному особистісному розвитку. Лише за таких умов педагог чи батько буде цікавим дитині як наставник та завжди матиме в її очах авторитет.

Ми впевнені у тому, що гуманістична педагогіка сформувалася на основі народної педагогіки і тому багато етнопедагогічних постулатів є тотожними постулатам гуманістичним. Переконаємось у цьому завдяки джерелам народної педагогіки.

У народній педагогіці українців, як і в багатьох інших народів, здавна склалась традиційна система виховання дітей у сім'ї, яка включає в себе «ідеї, погляди, засоби, переконання, ідеали, традиції, звичаї, обряди, свята та інші форми соціальної практики життєдіяльності підростаючих поколінь відповідно до природно-історичного розвитку матеріальної й духовної культури нації» [10, с.29].

У процесі багатівкової суспільної практики, спираючись на історично вироблене народом стихійно-матеріальне світобачення, народна педагогіка сформувала і пронесла через віки високі моральні принципи оцінки життєвих ситуацій, елементів побуту, виробила гуманні правові норми поведінки людей в повсякденному житті.

Разом із зміною суспільно-економічних формацій змінювались і деякі погляди народу на ті чи інші відносини чи явища. Однак такі вічні моральні ідеали, як доброта, чесність, справедливість, порядність, турбота батьків про дітей і дітей про батьків, повага до старших, родинна злагода, працелюбність залишались незмінними в неписаному моральному кодексі народу.

Істотною ознакою сімейної етнопедагогіки було те, що виховання цих важливих якостей відбувалося у контексті повсякденного життя сім'ї, природно і невимушено для дітей, тому й виховний вплив був оптимальний.

Ідеї народної педагогіки, втілені в творах усної народної творчості і традиціях родинно-побутової культури, дають можливість вивчити норми моралі, правила поведінки людини в суспільстві, вимоги до морального і фізичного обличчя особистості, що висвітлюють ідеал і мету народного виховання, а також не перехідну, а зростаючу роль сім'ї в формуванні моральних основ дитини, зокрема поваги до батьків.

Педагогічний досвід народної педагогіки найповніше закарбувався у фольклорі. У думах, піснях, прислів'ях і приказках, народній міфології (казках, легендах, притчах тощо) знайшло своє відображення ставлення народу до виховання та його спроможності, мети і засобів. У фольклорі містяться конкретні педагогічні рекомендації. Фольклорні твори здавна «стихійно» використовуються в якості засобів виховання.

Найперше, чому вчить народна педагогіка, це – шанувати батька й матір: шти отця-матір, будеш довголітен на землі. Нехтувати своїми батьками, а тим паче кривдити їх ніхто не сміє («Куля мине, а материне слово не мине», «Батькова та матчина молитва і з моря викидає, а прокльони і в калюжі топлять»).

Важливу частину народної педагогічної культури складають казки, зміст яких у всіх випадках має життєво-практичне призначення. Казки є оригінальним збірником моральних повчань з ілюстраціями того, яка біда може статися з дітьми, якщо вони не слухаються старших, ігнорують їх порадами, настановами, упередженнями («Івасик-Телесик», «Про бідного парубка і царівну» та ін.). У казках на допомогу недосвідченому персонажу завжди приходять люди, звірі, птахи, але з обов'язковою умовою лагідного, доброго ставлення до них. Елементарні норми поведінки, вимоги в казці викладені без окриків, наказів, до яких часто вдаються батьки. Тому ненав'язливо входять вони в свідомість юної людини, стають її внутрішнім надбанням.

Аналіз усної народної творчості, пройнятої духом глибокої поваги та любові до людини, дає змогу простежити певні закономірності народного батьківського виховання, які зумовлюють формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин, а саме:

• повноцінне виховання дитини відбувається лише в щасливих сім'ях, де першоосновою шлюбу є мотиви високоморального порядку – в першу чергу любов, повага, вірність подружжя («Живуть між собою, як риба з водою», «Нема кращого друга, як вірна супруга»). У таких родинах, як правило, панує атмосфера злагоди й любові («Сім'я міцна – горе плаче», «Нащо й клад, коли в сім'ї лад», «Згода в родині – щастя дитині» і т.д.).

• Батьки, кровні родичі найближчі для дітей. Саме від них дитина вчиться мови, засвоює національну психологію, мораль конкретного мікросоціуму. «З вовками жити, по-вовчи й вити», «Який піп, такий і прихід», «Як грають, так і гуляють» – у цих прислів'ях виразно простежується думка про суттєве значення атмосфери оточуючого середовища для формування особистості дитини чи підлітка.

• Зразки українського фольклору відзначають і певну підпорядкованість особистих морально-етичних якостей молодій людині відповідним якостям її батьків: «Які мама й татко, таке й дитятко», «Яке волокно, таке й полотно», «Яке дерево, такі його квіти, які батьки, такі й діти» та ін.

• Особливу роль у вихованні в юного покоління поваги до батьків відіграє приклад самих батьків: «Краще приклад, ніж наука». Насамперед своїм ставленням до дітей, повагою до їхньої особистості, гідності й честі: «Як батько ставиться до своїх дітей, так і діти ставляться до своїх батьків», – стверджує народна мудрість.

• Всіляко підтримуючи відносини любові і злагоди в родині, народна педагогіка разом з тим засуджувала так звану «сліпу любов» батьків до дітей. Народна мудрість виховання дітей акумульована в наступних «неписаних правилах», що передаються із покоління в покоління: не доводити ніжність до пестощів; не перетворювати піклування про дітей у потурання їхнім примхам («Хто дітям потаچه, той сам плаче»); любити дитину вимогливою любов'ю; таку вимогливість поєднувати з повагою до дитини, її честі і гідності.

Висновки... Таким чином, доброзичливі взаємовідносини батьків між собою та їх гуманне ставлення до дітей є першоумовою формування гуманних взаємин між старшими і молодшими в родині. Лише такий сімейний уклад породжує стан довіри дітей до батьків, усвідомлення того, що старші намагаються передати у спадок все найцінніше з того, чим володіють самі: знання, досвід, мудрість життя.

Отже, все викладене вище засвідчує, що розвиток гуманістичних тенденцій у теорії й практиці педагогічного процесу пов'язане з розумінням дитини як рівного дорослому співрозмовника, що так само, як і дорослий, перебуває в стані особистісного розвитку. Найважливішою умовою особистісного розвитку як дорослого, так і дитини є їхній рівноправний діалог, а головним показником наявності позитивної динаміки взаємин дорослих і дітей у напрямку їхньої гуманізації є зменшення насильства й відмова від авторитарної позиції дорослих стосовно дітей.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності : [наук. видання] / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Бондаревская Е. В. Гуманизация воспитания старшеклассников / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1991. – № 1. – С. 50–56.
3. Газман О. С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века / О. С. Газман // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 6–33.
4. Демакова И. Д. Воспитательная деятельность педагога / И. Д. Демакова // Классный руководитель. – 2002. – №5. – С. 97–124.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; відповід. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Х. : Фоліо, 2002. – 540 с.
7. Корчак Я. Как любить ребенка : [книга о воспитании] / Януш Корчак. – М. : Политиздат, 1990. – 493 с.
8. Мудрик А. В. Социализация и «смутное время» / Анатолий Викторович Мудрик. – М. : Знание, 1991. – 80 с.
9. Ситаров В. А. Педагогика и психология ненасилия в образовательном процессе : [учеб. пос.] / Ситаров В. А., Маралов В. Г. ; под ред. В. А. Сластенина. – М., 2000. – 216 с.
10. Стельмахович М. Українська родинна етнопедагогіка – наука про взаємини батьків і дітей / М. Стельмахович // Родинні взаємини і проблеми виховання дітей : зб. статей / [С. Карпінєць, Б. Кондратюк, Л. Ковальчук та ін. ; за ред. В. Костіва]. – Івано-Франківськ, 1995. – 48 с.
11. Суцєнко А. В. Гуманізація педагогічного процесу в основній школі: теорія і практика / А. В. Суцєнко. – Запоріжжя : Х-Принт, 2002. – 359 с.

Анотація

Л.В.Повалий

Этнопедагогические истоки педагогики гуманизма

В статье раскрывается связь между педагогикой гуманизма и этнопедагогикой, что позволяет рассмотреть некоторые механизмы формирования гуманных взаимодействий в школьно-семейной среде.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация воспитания, семья, родительско-детские взаимоотношения, этнопедагогика.

Summary

L.V.Povaliy

Ethnopedagogical Sources of Pedagogy of Humanism

The article reveals the connection between humanistic pedagogics and ethnopedagogics that allows to highlight certain mechanisms of humane relationships in school-family environment.

Key words: humanism, humanization of education, family, parent-child relationships, ethnopedagogics.

Дата надходження статті: «26» вересня 2012 р.

УДК 37.036

О.П.ПОПИК,
старший викладач
(м.Хмельницький)

Виховання творчої особистості молодшого школяра засобами хореографічного мистецтва в позашкільних навчальних закладах

У статті автор розкриває роль позашкільної освіти у вихованні творчої особистості молодших школярів, досліджує аспекти підвищення ефективності використання хореографічних засобів виховання, розглядає специфіку впливу хореографічного мистецтва на виховання особистості молодших школярів.

Ключові слова: позашкільні навчальні заклади, виховання, молодші школярі, танець.

Постановка проблеми... Проблема розвитку творчої особистості молодшого школяра є однією з центральних у педагогіці. Вимоги суспільства сьогодні – це потреба постійної творчості, долання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення. Одним з головних педагогічних завдань при цьому є виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислювати набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві, розвитку технології. Це завдання відображене в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, в якій підкреслюється необхідність застосовувати нові педагогічні технології особистісно зорієнтованого виховання для формування творчих здібностей учнів.

Аналіз досліджень і публікацій... Позаяк педагогічний процес є творчим за своєю сутністю, значна кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів присвячена дослідженню творчого процесу (В.Андреев, Т.Громов, В.Моляко, В.Николко та ін.). Дослідженням загальних проблем розвитку творчих здібностей займалися такі науковці, як Д.Богоявленська, Г.Костюк, Б.Теплов, С.Рубінштейн, К.Платонов та ін. Аналіз наукової літератури переконує, що ця проблема є багатогранною і вимагає постійного наукового моніторингу.

Формулювання цілей статті... Метою статті є дослідження основних засобів виховання творчої особистості молодших школярів засобами хореографічного мистецтва в позашкільних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу... Дискусійним залишається питання про формування предметного комплексу, що становить основу занять у хореографічних колективах. До цього часу немає чіткого окреслення можливостей застосування методики проектування багатоцільових соціально-культурних дозвіллевих програм (В.Кірсанов) для творчого розвитку молодших школярів.

Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» система художньо-естетичного виховання у позашкільних закладах розглядається як елемент безперервної художньо-естетичної освіти – процес гармонійного розвитку особистості, духовного збагачення, розкриття її творчого потенціалу, зростання сутнісних сил і здібностей [6, с. 28].

В нашій країні на досягнення цієї мети спрямовується діяльність цілої низки закладів, як державних, так і приватних: від обов'язкової загальноосвітньої школи, позашкільних закладів – до організації творчих аматорських колективів.

Сьогодні спостерігаються тенденції до збільшення кількості різноманітних об'єднань за інтересами, які функціонують здебільшого на базі позашкільних закладів. Наявність різних типів